

עבודה בקבוצות קטנות חינוך וטיפול בקבוצות קטנות בגיל הרך

היסטוריה של החינוך הקיבוצי

בהיסטוריה של החינוך הקיבוצי ניתן למצוא עדות לפעילות בקבוצות קטנות, החל מהשישיות והרביעיות, דרך כתביהם של גדעון לוי ומלכה האס, ועד לספר הגן המתייחס לחשיבות הפעילות בתת קבוצות - ספונטניות או מכוונות (פלוטניק ואשל, 2007).

מחקרים

במחקרים נמצא כי כמות קטנה של ילדים במסגרת חינוכית מאפשרת אינטראקציה איכותית בין המחנכת לתינוקות, לפעוטות ולילדים, וזו משפיעה על תפקודם והתפתחותם (kryzer, 2007).

חינוך וטיפול בקבוצות קטנות

בהיסטוריה של החינוך הקיבוצי ניתן למצוא עדות לפעילות בקבוצות קטנות, החל מהשישיות והרביעיות, דרך כתביהם של גדעון לוי ומלכה האס, ו'ספר הגן' המתייחס לחשיבות הפעילות בתת קבוצות - ספונטניות או מכוונות (פלוטניק ואשל, 2007). חידוש הפעילות החינוכית במעונות ובגנים נוכח וירוס הקורונה, מביא עמו בחינה מחודשת של פעילות בקבוצות קטנות. הנחיה לפעילות בקבוצות קטנות מכתיבה סדר יום שנע בין שמירה על בריאות הגוף לשמירה על בריאות הנפש והתפתחות תקינה ומיטבית של תינוקות, פעוטות וילדים בישראל. בהנחיה זו נוצרת הזדמנות לקידום איכות החינוך והטיפול, תוך כדי למידה והטמעה של שיטת עבודה זו במעונות יום ובגנים.

קבוצה הינה התא הבסיסי ביותר במבנה חברתי. הגדרה אחת של קבוצה חברתית היא: "חבורה של שני אנשים או יותר, המקיימים ביניהם פעילות גומלין (אינטראקציה). קבוצות קטנות הן תנאי הכרחי להתפתחות ולמידה איכותית" (בוזו - שוורץ 2013). במחקרים נמצא כי כמות קטנה של ילדים במסגרת חינוכית מגדילה אינטראקציה איכותית בין מחנכת לתינוקות, לפעוטות ולילדים, החיונית לתפקודם והתפתחותם (KRYZER, 2007). בקבוצה קטנה ניתן לשמוע, לראות ולחוות טוב יותר הבעות קוליות ורגשיות של הפעוטות ושל המחנכת, ובכך נוצרים תנאים לזוויסות ולאקספלורציה (חקרנות). ירידה בצפיפות ובכמות ילדים יכולה לצמצם ולמנוע תוקפנות ובכי, ולהפחית הפרשת קורטיזול (הורמון הלחץ). איזון הורמונלי משפיע על מערכת התגליתנות, וזו קריטית להתפתחות המוח ותפקודיו בגילאים הרכים.

עבודה חינוכית בקבוצות קטנות טומנת בחובה יתרונות חינוכיים וחברתיים גדולים, כאשר היא נותנת יותר מקום ללמידה הדדית, החלפת תפקידים, משחקיות ויצירתיות, תוך תיווך המחנכת. מחנכות מתארות את גודל הקבוצה כאחד ממקורות הדחק

בעבודתן. הקטנת הקבוצה מפחיתה ממצוקת המחנכת ומרחיבה את יכולתה להיות רגישה ותגובתית אל התינוק, הפעוט והילד (גת, 2008). צפיפות פעוטות וילדים במרחב הגן, המשבשת את יכולת החקירה של הילדים, משפיעה לאורך זמן באופן שלילי על ההיענות הרגשית של המחנכת (סטולרסקי, 2010), ובכך על התפתחות הילדים. יכולת המחנכת להיות בסינכרוניזציה, מותאמות גבוהה ורגישות לצרכי הילדים, עולה בקבוצה קטנה של ילדים. בקבוצות גדולות וצפופות, המחנכות נוטות לעסוק "בשוטרות" כדי להצליח להחזיק ולשלוט בקבוצה גדולה.

התקינה המומלצת על ידי מומחים בגיל הרך (מסמך רוזנטל 2008) הינה יחס של מחנכת ל 3 תינוקות בקבוצה של 6-8, מחנכת לכל 5 פעוטים (גיל שנה עד שנתיים) בקבוצה של 8-10, ומחנכת לכל 6 ילדים (גיל שנתיים עד שלוש) בקבוצה של 10-12. בגנים הבוגרים למשל, מספר הילדים יכול להגיע עד 35, ועם זאת בגן הקיבוצי נעשה מאמץ לשמור על תקנים של מבוגר אחד על כל 7-8 ילדים. הפתרון לתקינה הנהוגה בקיבוצים, ובישראל בכלל, הוא עבודה בקבוצות קטנות.

חשוב שילדים יתנסו בקבוצות קטנות ובהרכבים שונים בהיבט התפקודי. לעיתים ילד יהיה חלק מקבוצת ילדים הדומה לו מבחינת התפקוד הרגשי והחברתי וכך מידת התיווך וההתייחסות של המחנכת תוכל להתאים יותר לצרכיו. חשוב גם לאפשר לילדים להיות שותפים בקבוצה הטרופית בגיל ובתחומי עניין וחזק, בכדי לעודד סובלנות, אמפטיה ואינטראקציה של קבלה או הגשת עזרה בין הילדים. גודל הקבוצה שאליה משתייך הילד משפיע על תפקודו וכך גם על איכות האינטראקציה שהוא יוצר עם חבריו.

נושא העבודה בקבוצות קטנות מעורר שאלות רבות בתחומים שונים, שיש לחשוב עליהן כחלק מההיערכות לעבודה בקבוצות קטנות, לדוגמה:

1. כיצד תחלק המחנכת את הילדים לקבוצות קטנות? האם הן משתנות או קבועות? איך ייראה סדר היום? האם רוב סדר היום יתנהל בקבוצות הקטנות? האם הצוות יתחלף אחת לתקופה שתקבע, או אולי עם כל קבוצה קטנה יעבדו אותן נשות צוות עד כמה שניתן?

2. איזה ארגון של מתחם הגן (ואולי גם של החצר), יתמוך בעבודה בקבוצות קטנות? אולי מרכזי פעילות (תיבה, קוביות, פינת בובות, סיפור, חומרי אומנות וכדומה), המוגשים לילדים, כשבכל מרכז פעילות נמצאת מחנכת, כך שמספר מרכזי הפעילות ברגע נתון תלויים במספר המחנכות שיכולות להיות בפעילות עם הילדים?

3. האם תינוקות, פעוטות וילדים ייגשו למרכזי הפעילות לפי בחירתם, או שהקבוצה הקטנה הקבועה תעבור יחד מפעילות לפעילות, על פי תכנון מוקדם והחלטת הצוות?

4. מה משך הזמן של פעילות בקבוצות קטנות (למשל, מקבלת הילדים ועד ארוחת הבוקר)? על פי מה נחליט אם לקצר או להאריך את משך זמן פעילות זו?

5. לאילו תוצאות נצפה בעקבות העבודה בקבוצות קטנות, וכיצד נדע להעריך את האפקט שלהן?

6. האם מתאים להנהיג זרימת פעילות בין הגן לחצר, כך שכל מוקדי הפעילות פתוחים במקביל? מה אנחנו מצפים להשיג על ידי מתן בחירה עצמאית של הילדים, וכיצד נדע להעריך זאת?

כדאי ורצוי להיערך לעבודה בקבוצות קטנות, מן הבחינות השונות:

- לארגן ולסדר את הפעילויות המוצעות לילדים בתוך המרחבים – רגע לפני שהן מתחילות.
- להגדיר את תפקידי נשות הצוות השונות בזמן הפעילויות.
- לסכם יחד מהם המסרים שאנחנו מעוניינים למסור לילדים באופן גלוי וסמוי לגבי בחירותיהם ואופן עיסוקם בפעילויות השונות, וכיצד נעביר מסרים אלה.

7. האם ישנן פעילויות חשובות יותר, לדעתנו, מפעילויות אחרות? איך נדע שילד לא מפסיד הזדמנויות לפעילות מסוימת עם הרחבת אפשרויות הבחירה?

8. עד כמה חשוב לנו, שבמהלך הפעילות בקבוצה הקטנה (והגדולה) נשים לב לאיתותי תינוק או פעוט או ילד – המתעניינים בפעילות אחרת, שייתכן והם זקוקים לה יותר ברגע נתון, ונאפשר להם זאת?

שאלות אלו ואחרות חשובות בהקשר לעבודה בקבוצות קטנות, כמו בנוגע לנושאים אחרים המשפיעים על איכות היחסים בין מחנכת לילד, ועל התפתחות תקינה ומיטבית של ילדים. שיח הכולל ידע ודיאלוג משותף, וצירו עוסק ברווחה רגשית של המחנכות והילדים, מעצים את המחנכות ומטפח בהן איכויות של הקשבה, רגישות וגמישות. בתהליך כזה מתגלות תשובות מיטיבות שניתן לשנות מעת לעת בהתאם לצורך. בשיח משמעותי כמו זה, מתחזקת גם התקשורת בין נשות הצוות.

כאשר מאפשרים לתינוקות, פעוטות וילדים בחירה, חשובה אף יותר התקשורת בין נשות הצוות לבין עצמן, כדי שתוכלנה לשנות מיקומים ותפקידים במהלך היום. כאשר יותר ילדים בוחרים פעילות במרחב מרווח (כמו בחצר, בפינת הבובות) – נכון שיותר צוות יהיה עם הילדים. למשל, כאשר ילדים רבים בוחרים בפעילות בחצר נכון שתהיינה לפחות שתי נשות צוות איתם, ולעיתים אף יותר. כך מחנכת תוכל לשמוע יותר, להשתתף, להרחיב, לשוחח, לחבק, לצחוק, לבטא הנאה ומשחקיות, ולהביא מושקעות רגשית החיונית ומשמעותית להתפתחות הילדים.

חשוב שילדים יתנסו בבחירה מגיל צעיר, ויהיו שותפים לפעילויות קבוצתיות מסוגים שונים. לעיתים תהיינה פעילויות בתחומים בהם

הילד חזק יותר, וכך ירגיש מוביל ואולי אף יוכל להגיש עזרה, ולעיתים יהיה חלק מפעילות שאינה בתחומי החזק שלו ושם יתנסה בקבלת עזרה. רצוי שפעילות בקבוצות קטנות תהווה חלק מהעבודה השוטפת ושתשתלב בסדר היום של הגן. כאשר חל שינוי, וילדים ממצים פעילות אחת ועוברים לאחרת, נכון להיות ערים לכך, ובהתאם לשנות את כמות נשות הצוות בכל פעילות. חיונית נוכחות אקטיבית של מחנכת בפעילות שדורשת תיווך כמו משחק סוציודרמטי, חומרי יצירה, מתקן פעילות מוטורית, ארגז חול. חשוב מאוד לשים לב שישנה מחנכת הפנויה לתת מענה לצרכים אינדיבידואליים כמו סיוע בשירותים, החלפת חיתול, חיבוק וליטוף, קריאת סיפור, נחמה, טיפול בפצע ועוד. מחנכת זו תוכל גם לסייע בארגון המרחבים והפעילויות.

המעבר מעבודה בקבוצה גדולה לעבודה בקבוצות קטנות, נראה לעיתים קשה ובלתי אפשרי עבור מחנכות שרגילות לעבוד בקבוצה גדולה. יחד עם זאת, מחנכות שעשו את השינוי מרגישות שאופן עבודה כזה יותר מותאם, רגוע ומכיל עבור הילדים ועבור הצוות. בפגישות הדרכה ניתן לבחון היכן מוקד הקושי בהכנסת השינוי של עבודה בקבוצות קטנות, ומתן מענה שיאפשר את השינוי.

מקורות:

מאיה בוז'שוורץ ויפה בניה. "למידה בקבוצות קטנות: לומדים לדבר ומדברים ללמוד", הד החינוך, אוגוסט 2013, כרך פ"ז, גיליון מס' 07, עמודים 120-121

סטולרסקי, א (2010) רגישות המטפלת. מתוך כתב עת אינטרנטי "הגיל הרך" [HTTP://WWW.GILRACH.CO.IL/2012/06](http://www.gilrach.co.il/2012/06)

פלוטניק ר. אשל מ (2007) ספר הגן. הוצאה לאור הקיבוץ המאוחד, תל אביב רזנטל מ, גת ל, צור ח (2016) לא נולדים אלימים. הוצאה לאור הקיבוץ המאוחד, תל אביב.

**המאמרים
שנכתבים על ידי
מחלקת
ההדרכה
מיועדים לעורר
שיח מערכתי
והורי על איכות
החינוך בגיל
הרך במטרה
לקדם אג'נדה
משותפת לילדינו
במדינה.
בברכה,
נועה צור -
מנהלת "רשת
הגן הקיבוצי**

**המאמר נכתב על
ידי:
אורנית יחזקאלי,
ענת גרוסמן,
ניצן שדה,
נועה שחר – פיצר
יוני 2020**